

**Wendelin Strubelt (ed.): German Annual of Spatial Research and Policy 2008 – Guiding Principles for Spatial Development in Germany
(Springer, Berlin, Heidelberg, 2009)**

JASCHITZ MÁTYÁS

E könyv azon publikációk sorozatának harmadik kötete, melyekben öt német területi kutató- és tervezőintézet összegzi tudományos tevékenységét. Az intézetek munkatársai – varsói kutatóintézetek lengyel földrajztudósaival kiegészülve – tizenkét fejezetben és két függelékben mutatják be tanulmányaik eredményét a német „*Leitbilder*” fogalmi, analitikus, szakpolitikai és tervezési megközelítésein keresztül. A szakma szinte minden nézőpontja, minden megközelítése teret kap, hogy végül az olvasó is a valósághoz hasonló, kellően összetett képet kaphasson a német területi tervezés és kutatás 2008-as évéről. (A *Leitbilder* komplex értelmű, német területi tervezési szakszó magyarul talán a *jövőkép, koncepció, modell, vezérelv, megközelítés és vízió* szavakkal írható körül leghelyesebben.)

Vitathatatlan, hogy egy olyan időszakban jelenik meg a gyűjtemény, amikor szükség van az európai dimenzió, valamint az egyes országok területi tervezésének alapos újragondolására. Különösképpen a gazdasági növekedés, az esélyegyenlőség, valamint a környezeti minőség közti optimális egyensúly megtalálásának kérdése vált sürgető és egyre nehezebb feladattá.

A magyar olvasók számára talán kevésbé érdekes a *Leitbilder* kifejezés használatára, latin eredetű szóval való (szükségesnek vélt) lecserélésére vonatkozó eszmefuttatások sora. Mindez több helyen is előkerül a kötet olvasása során, így a Horst Zimmermann által írt első tanulmányban, illetve a szerkesztő, Wendelin Strubelt által jegyzett zárófejezetben is e szakkifejezés használata, lecserélésének lehetőségei határozzák meg a diskurzust. Magyar (pontosabban nem német) olvasóként tehát a kötetet keretbe foglaló nyelvi jellegű gondolatstruktúra izalmát nehezen élhetjük át. Azonban a *Leitbilder* egyéb (szakmai) jelentéstartalmainak boncolgatásával mi is bőségesen töltekezhetünk.

Ilyen elem például a második tanulmányban a Gabi Troeger-Weiß, Hans-Jörg Domhardt és Christoph Scheck által bemutatott empirikus kutatás, amely

a nagyvárosi területeken túli növekedés hajtótényezőit veszi górcső alá. A növekvő területi és társadalmi polarizáció összefüggései (számos európai országhoz hasonlóan) Magyarországon is rendkívül releváns, aktuális tématerület. A szerzők hangsúlyozzák, hogy Németországban számos vidéki régió, sőt periferikus terület is mutat pozitív és fenntartható fejlődést. A tanulmány legérdekesebb része az ilyen régiókat egyéb növekedési területekkel versenyképessé tevő tényezők feltárása, az informális hálózatok építésének jelentősége, hiszen e hálózatokon keresztül kapcsolódik össze az üzleti szféra, a politika és a közigazgatás.

A harmadik fejezet egy Thomas Kuder által írt esettanulmány, amely Greifswald városában a *Leitbilder* szerepének változásával foglalkozik. Németország 1989-es egyesülése után Greifswald lakossága csökkenni kezdett, és a város növekedését stimuláló régi koncepciók kudarcot vallottak. A tanulmány egy lehetséges módszert kínál arra az esetre, hogy hogyan lehet radikálisan megváltoztatni egy város számára a *Leitbild* tartalmát, majd hogyan lehet megfigyelni az új megközelítés hatásait.

A negyedik tanulmány szerzője, Rupert Kawka a városi-vidéki térbeli kapcsolattartások, partnerségek tapasztalatait vizsgálja. Ez a téma a magyar területfejlesztés számára is nyilvánvalóan izgalmas terület, hiszen (bár más okok miatt) hazánkban is komoly gondot jelent, hogy a tervezési szakpolitika igen hosszú idő óta ad rossz válaszokat a város-vidék-egyenlőtlenségek problémájára. A szerző által feltárt helyzet azért is érdekes, mert változtatott a német területi tervezés növekedési stratégiáin. Vizsgálatát Kawka egy empirikus tanulmányokból álló összefoglalóval kezdi, ami megmutatja, hogy a legerősebb régiók – legtöbbször a nagyvárosi területek, amelyek a teljes terület mintegy 15%-át jelentik – Németország gazdasági növekedésének 50%-át generálják. Azonban a legerősebb régióknak felelősséget kéne vállalniuk az őket körülvevő vidéki, valamint periferikus területek jólétéért. A nagyvárosok tehát (nem meglepő módon) jelentős szereppel bírnak az ország egészének gazdasági fejlődésében. Az egyensúlypolitika értelmében kedvezően hatnak a kevésbé fejlett régiókra. A metropolitán funkciók erősítése nemcsak a városi övezeteket érinti, hanem az urbánus-rurális térségeket is, mivel a városi funkcióknak nagyobb a befolyási övezete. A növekedési politika sikerének akkor van reális esélye, ha a vidéki térségeknek is fejlődési opciókat biztosít. A növekedés és innováció csak a városi és rurális terek partnerségével érhető el. Az urbánus-rurális partnerség a területfejlesztés megfelelő megközelítési módja. Azt szorgalmazzák, hogy ezek a régiók funkcionálisan tartozzanak együvé.¹

Bizonyos szempontból hasonló kérdésekkel foglalkozik Gerd Lintz és Peter Wirth következő tanulmánya is, hiszen a szerzők a *Leitbilder* szerepét vizsgálják kisvárosok strukturális átalakulása során. A tanulmány három szászországi kis bányaváros összehasonlító elemzésén alapul. Eme fejezet legérdekesebb része a sikeres fejlesztéshez és a *Leitbild* megvalósításához szükséges hat tényező azonosítása.

Clemens Deilmann tanulmánya urbanisták számára kínál egy érdekes módszertani megoldást. A meglévő városi lakásállomány szerkezetével és a lakásállomány összetételének a „városi metabolizmus”-ra mért hatásával foglalkozik. A tanulmány célja, hogy a városok társadalmi-területi szerkezetének értékeléséhez új eszközt ajánljon a várostervezők számára.

Ludger Gailing és Heiderose Kilper témája valójában egy új *Leitbild*, a német területi tervezés stratégiájának új átfogó célja, ami összegezve az „erőforrások megőrzése, kultúrtájak kialakítása”. E fogalmat 2006-ban a területi tervezésért felelős német minisztérium vezette be. A kultúrtájat a hagyományos területfejlesztési politika minőségi adalékként határozta meg. A kultúrtáj a történelmi jelentőségű helyek megőrzése mellett a lokális identitás hordozója is, ezért kialakítása nemzeti szintű feladat. Az új német területi tervezés kettős célt tűz ki a kultúrtájat illetően: 1. kultúrtáj megőrzése 2. minőségi fejlesztés. Ez a politikai és a társadalmi gyakorlat átgondolását jelenti. Nem paradigmaváltásról beszélünk tehát, csupán egy új nézőpont elfogadásáról. A szerzők konkrét hozzájárulása a törekvés gyakorlati megvalósításához az úgynevezett regionális parkok kialakításának javaslata. A regionális parkok és rekreációs térhálózatok olyan stratégia részei, amelynek célja a kultúrtájak kialakítása. A regionális parkok a városrégikék menedzsmentjének projektorientált eszközeivé (lényeges fejlesztési tényezőkké) válnak. A regionális parkok jelentősége az együttműködés folyamatának megteremtésében, a városok közti bürokrácia mentes együttműködés segítségével, a helyi identitás megteremtésében nyilvánul meg. A szerzők kiemelik a kultúrtájak alulról felfelé történő (bottom-up) intézményesítésének, illetve fejlődésük szakpolitikai befolyásolásának nehézségeit. Kétségesnek ítélik ennek megvalósíthatóságát, európai elterjesztésének lehetőségeit. Véleményem szerint nagyon is helyes és elsajátítandó az a térfelfogás, amely szerint nem elegendő társadalmilag, gazdaságilag javuló, növekvő funkcionális régiókat vizionálni, azok fejlesztése csakis egy szélesebb, „kultúrtájai” értelmezésben válik fenntarthatóvá. Nagyon fontos megállapítás, hogy a táj (is) az egyéni és társadalmi jólét kulcsfontosságú eleme. (Vö. az 1. jegyzettel!)

A következő két tanulmány szintén olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyek magyar szemmel is komoly érdeklődésre tarthatnak számot, hiszen a határ menti területfejlesztés hazánknak is elemi érdeke. A tanulmányok a német-lengyel határ menti térséggel, valamint e terület jelenlegi fejlesztési lehetőségeivel foglalkoznak. Mind a német, mind a lengyel dokumentumok analitikusan orientáltak, statisztikai adatokkal és tematikus térképekkel gazdagon lettek felvértezve. A gazdaság, a demográfia és a mobilitás szegmenseiből származó adatok alapján néhány fontos tényzt összegeznek, amelyek az ilyen típusú régiók területi tervezéséhez tartoznak. A német dokumentum (Sebastian Lentz, Günter Herfert és Annedore Bergfeld munkája) egy javaslattal végződik, amely szerint a régióban egy vonzó észak-déli (Baltikum-Adria) közlekedési folyosót kellene építeni a német-lengyel határ mentén. Megjegyzem, ez az elképzelés azóta a kutatói asztalról átkerült a tervezői asztalra.²

A Grzegorz Węclawowicz, Marek Degórski, Tomasz Komornicki, Jerzy Bański, Przemysław Śleszyński és Marek Więckowski által elkészített lengyel tanulmány a kötet legterjedelmesebb alkotása. A szerzők egy empirikus kutatásban összegzik a határrégió sajátosságait, elsősorban a terület lengyel oldalanak lehetőségeit és fenyegetéseit elemezve. A tanulmány végén a határvidék területfejlesztési céljainak megvalósítását gátló jelentős szervezeti, politikai és jogi akadályokra mutatnak rá. A szerzők úgy ítélik meg, hogy ezeknek a problémáknak a megoldására a területfejlesztés nem minden esetben rendelkezik használható eszközökkel. Meg kell jegyezni, hogy ez a helyzet a lengyel kollégák konklúziójának megfogalmazása óta szerencsére némiképp változott, ugyanis az Európai Unió kiváló, innovatív jogi eszközt dolgozott ki az ilyen jellegű problémák feloldására. Az EGTC³ segítségével ugyanis a fent nevezett – jórészt jogi – akadályok nagy többsége ma már viszonylag könnyen elhárítható.

A Karl Peter Schön által írott tanulmány a területi kohézióknak ösztönző megközelítésével gondolkodtatja el az olvasót. A szerző a gazdasági és társadalmi kohéziót (mint az EU céljait) szándékozik kiegészíteni néhány faktorial. A területi kohézió célja az azonos életkörülmények megteremtése, valamint az általános szolgáltatások teljes lefedettsége az EU területének minden szegletében, beleértve a perifériákat is. Ez az új európai uniós *Leitbild* tolerálja a különbségeket, de ezzel egy időben alapvető hozzáférést követel az életminőség javításának lehetőségéhez. A tervezés és fejlődés új megvilágításba kerül; a területi kohézió fogalmához szorosan kötődik a területi kormányzás fogalma. Ennek összetevői: a gazdasági, a tudományos és az adminisztrációs szektor, és a nem kormányzati szervezetek. A Területi agenda a nyilvánosság elvét és a szubszidiaritás érvényesülését hangoztatja. A területi kohézió azt jelenti, hogy a területfejlesztés aktorai nem csak az irányított együttműködés formáiban vesznek részt.

A szerkesztő, Wendelin Strubelt zárótanulmánya nyelvileg is gazdag munka, amely egyrészt (számunkra kevésbé izgalmas módon) a német „*Leitbild*” fogalom kérdését vizsgálja, másrészt azonban a területi tervezést meghatározó mögöttes irányelvekre vonatkozó megjegyzéseket is tartalmaz. A fejezet önálló tanulmány, ám ennek ellenére is kiváló szintézisét adja a teljes kötet tanulságainak. Manapság az urbanizáció által homogenizált társadalmakban élünk. A vidék és város közti régi szakadékot új szakadékok váltották fel, mint például a periféria a nagyvárosi régiókkal szemben, vagy öreg ipari régiók az új és növekvő vidéki régiókkal szemben. Válaszul az új realitásokra, az új *Leitbilder* iránti igény Wendelin Strubelt szerint egyértelmű.

Összegzésképp megállapíthatjuk, hogy a német területfejlesztés nem a hazánkban hagyományosnak mondható megközelítéssel értelmezi a központi helyek fejlesztését. Nem a fejlődési pólusok további pumpálásától várja a területi fejlődést, hanem a hinterlandok egyre komplexebb, szervezettebb működésétől, attól, hogy a központok fejlődési hatásai akadálytalanul terjedhessenek

a térben, azt nem deformálva, hanem „kultúrtájja” érelve. E komplex megközelítés éppen a helyi, vidéki értékeket szem előtt tartó diskurzus: a pólusok dinamikájának minél szélesebb területi szétterjesztésén van a hangsúly. A vidéki és városi terek közti kapcsolatok szélesítésén, olyan módon, hogy közben a táji, vidéki értékek megőrzése, a regionális identitások erősítése, a helyi, jellemző értékek kiaknázása, megőrzése a legfőbb cél. Számunkra is fontos tanulság, hogy a tervezési gondolkodás nem áll meg az államhatároknál. A határokon átterjedő táji kapcsolatokkal éppúgy számolnak, mint az adminisztratív szempontból belső kapcsolatokkal. Mindezen célok elérésének három legfontosabb eszközeként az infrastruktúra fejlesztését, a kormányzás regionális és helyi szintekre történő egyre markánsabb átengedését, illetve (ugyanilyen fontos elemként) a szerves kultúrtájak, a regionális identitás kialakítását jelölik meg.

A kötet aktuális területfejlesztési és kutatási kérdésekkel foglalkozó tanulmányok izgalmas gyűjteménye. Legfontosabb mondandója pedig talán úgy foglalható össze, hogy a társadalom térbeli közösségei, városaink, falvaink, régióink, tájaink összefüggő rendszerei nem létezhetnek víziók, ha úgy tetszik „Leitbilder” nélkül. A tudománynak és a területfejlesztésnek pedig mindenkori feladata, kötelessége kell legyen, hogy az adott történelmi viszonyrendszerben a valósághoz lehető legjobban illő, a pozitív minőségi változást („fejlesztést”) leginkább szolgáló vezérelveket, koncepciókat dolgozzon ki.

Jegyzetek

- 1 Érdekes aktualitás, hogy a nemrégiben kihirdetett Nemzeti vidékstratégiai koncepció is gyakorlatilag a Kawka, illetve a Gailing és Kilper által megfogalmazott cél- és érvrendszernek megfelelő módon kívánja kezelni a magyarországi város-vidék-relációkat.
- 2 CETC (Central European Transport Corridor) elnevezéssel, a német határ mentén, de lengyel területen zajlik a munka a multimodális közlekedési folyosó megvalósítása érdekében. (Éppen e recenzió szerzőjének munkahelye végzi a projekt nemzetközi intézményfejlesztési részét.)
- 3 Az EGTC (Európai Területi Együtműködési Csoportosulás) – önálló, uniós területi együttműködési jogi forma, amelynek alkalmazásával menedzselhetők például határon átnyúló közösségi közlekedési vállalatok, határon átnyúló ellátási területű kórházak stb. Alkalmazásával a különböző államok különböző jogrendjéből adódó területfejlesztési problémák lényegében hiánytalanul orvosolhatók.